

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE – ISTORIE

XXIII

2015

MUZEUL BANATULUI TIMIȘOARA

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE ▪ ISTORIE

XXIII

2015

M U Z E U L B A N A T U L U I T I M I Ş O A R A

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

**ARHEOLOGIE
ISTORIE**

XXIII

2015

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca, 2015

Colegiul de redacție:

Claudiu ILAȘ, *director al Muzeului Banatului*

Prof. dr. Florin DRAȘOVEAN, *redactor șef*

Zsuzsanna KOPECZNY, *secretar de redacție*

Prof. dr. Radu ARDEVAN (Cluj-Napoca), Lector dr. Ligia BOLDEA (Reșița), dr. Nicoleta DEMIAN (Timișoara), dr. Dragoș DIACONESCU (Timișoara), Prof. dr. Joseph MARAN (Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Germania), Zoran MARCOV (Timișoara), Conf. dr. Vasile RĂMNEANȚU (Timișoara), Prof. dr. John Michael O'SHEA (Michigan University, SUA), Prof. dr. Wolfram SCHIER (Freie Universität Berlin, Germania), Lector dr. Cosmin SUCIU (Timișoara), *membri*

Vigneta copertei: Wiliam Vastag †

Analele Banatului, serie nouă, continuă publicațiile anterioare ale Muzeului Banatului din Timișoara:

Történelmi és Régészeti Értesítő, 1872–1918

Gemina, 1923

Analele Banatului, 1928–1931

Tibiscus, 1971–1979

Orice corespondență se va adresa
Muzeului Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Please send any mail to
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Tout correspondance sera envoyée à l'adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Richten Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO–300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

ISSN 1221–678X

Anuarul *Analele Banatului* este indexat în următoarele baze de date:

Scopus <http://www.elsevier.com/online-tools/scopus/content-overview>
<http://www.info.sciverse.com/scopus/scopus-in-detail/facts>
World Cat <http://www.worldcat.org/title/analele-banatului/oclc/649630402>
Copernicus <http://www.journals.indexcopernicus.com/passport.php?id=4875>
ERIH PLUS <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=485417>

Editura MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS ▪ SOMMAIRE ▪ INHALT ▪ CONTENTS

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHĂ

LJUBO FIDANOSKI

Home Sweet Home: Neolithic Architectural Remnants from Cerje – Govrlevo, Republic of Macedonia . 11

MICHAEL D. GLASCOCK, ALEX W. BARKER, FLORIN DRAȘOVEAN

Sourcing Obsidian Artifacts from Archaeological Sites in Banat (Southwest Romania) by X-ray Fluorescence..... 45

COSMIN IOAN SUCIU

Metodologia analizei post-săpătură a sitului de la Turdaș (I). Câteva observații legate de modalitatea de publicare și interpretare a sistemului de fortificare ☞ *Post-excavation Analysis Methodology of Turdaș Site (I). Some Observations on Earlier Publication and Interpretation of the Fortified System* 51

SORIN TINCU

Cercetările arheologice de la Hunedoara. Considerații privind încadrarea culturală și cronologică a descoperirilor ☞ *The Archaeological Researches from Hunedoara. Considerations Regarding Cultural and Chronological Framing of the Discoveries* 63

ALINA BINȚINȚAN

Confecționarea experimentală a ceramicii preistorice: tehnica presării în forme de lut ☞ *Creating Experimental Prehistoric Pottery: Pre-shaped Clay Molds Pressing Technique* 89

SVEN BRUMMACK, DRAGOȘ DIACONESCU

O abordare Bayesiană a datelor AMS aparținând epocii cuprului din Câmpia Panonică ☞ *A Bayesian Approach of the AMS Data from the Great Hungarian Plain's Copper Age*..... 101

FLORIN GOGĂLTAN, FLORIN DRAȘOVEAN

Piese preistorice din cupru și bronz din România aflate în colecțiile British Museum, Londra. I ☞ *Prehistoric Copper and Bronze Age Objects from Romania Found in the Collections of the British Museum in London. I*..... 119

CORIOLAN HORAȚIU OPREANU

Arhitectura epocii Latène din Munții Șureanu (Sebeșului). O analiză metodologică ☞ *The Architecture of the Late Iron Age in the Șureanu (Sebeșului) Mountains. A Methodological Approach* 151

DOINA BENEĂ, SIMONA REGEP

Ștampile tegulare romane de la Tibiscum ☞ *Roman Tegular Stamps from Tibiscum*..... 187

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE MEDIEVALĂ

DANIELA TĂNASE

Considerații cu privire la o aplică de faleră din epoca avară târzie descoperită la Timișoara-Podul Mодоș ☞ *Considerations upon a Late Avar Phalera Applique Found at Timișoara-Podul Mодоș*..... 209

IUSZTIN ZOLTAN

Vicecomiți în comitatul Timiș (sec. XIV–XV) ☞ *Viscounts in Timiș County (14th–15th)* 219

LIGIA BOLDEA

Prezențe feminine în sistemul domenal medieval bănățean (1300–1450) ☞ *Female Presences in the Banat Medieval Domaine (1300–1450)* 235

OANA TODA

Căi de comunicație nord-transilvănene și direcțiile de trafic ale Clujului medieval ☞ *North Transilvanian Communication Routes and the Traffic Orientation of Medieval Cluj* 253

ADRIAN BĂLĂȘESCU, FLORIN DRAȘOVEAN, VALENTIN RADU

Studiul materialului faunistic descoperit în urma cercetărilor arheologice preventive din Piața Sfântu Gheorghe de la Timișoara. Date preliminare ☞ *L'étude du matériel faunique découvert pendant les recherches archéologiques préventives de la place Sfântu Gheorghe de Timișoara. Données préliminaires* 277

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

SORIN MITU

Date genealogice și prosopografice referitoare la familia Cornea-Barbu de Ileni (sec. XVII–XX) ☞ *Genealogical and Prosopographical Data Regarding Cornea-Barbu of Ileni Family (17th–20th Centuries)* ... 321

ZORAN MARCOV

Contribuții la identificarea și clasificarea puștilor vest-balkanice cu cremene prezente în muzeele din România ☞ *Contributions to Identifying and Classifying Western Balkans Flintlock Rifles from the Romanian Museums* 331

LAJOS KAKUCS

De la Fântâna Pașei de pe lângă Mănăstirea Dervișilor până la Parcul Rozelor. Contribuții la istoria parcurilor din Timișoara ☞ *From the Pacha's Fountain near the Dervishes' Monastery to the Park of Roses. Contributions to the History of the Parks in Timișoara* 343

COSTIN FENEȘAN

Un erou uitat: Mihai Cavalier de Iacobici ☞ *A Forgotten Hero: Michael Knight of Iacobici* 385

IRINA VASTAG

Cultura instituției militare din Timișoara specializată în stingerea incendiilor și acțiuni de intervenție la calamități naturale și catastrofe – produsul evoluției sale istorice distincte ☞ *Die Kultur der für Brandlöschsätze und Spezialeinsätze im Falle von Naturkatastrophen und Notsituationen zuständigen Militäreinrichtung Temeswar – ein Produkt ihrer eigenen geschichtlichen Entwicklung* 399

ANDREEA-MIHAELA CREANGĂ

Războaiele balcanice ca spectacol mediatic: relatarea jurnalistică ☞ *Balkan Wars as a Media Spectacle: the Journalistic Story* 413

DRAGO NJEGOVAN, MIODRAG MILIN

Mitropolia de Karlowitz și relațiile sârbo-române din cuprinsul Monarhiei habsburgice ☞ *The Metropolitanate of Karlowitz and Serbo-Romanian Relations within The Habsburg Monarchy* 419

LJILJANA BAKIĆ

Felix Milleker's Contributions to the Study of the Antiquities of Banat between the 1880's and 1940's.... 429

ALINA-CĂTĂLINA IBĂNESCU

Studiul de caz: activitatea profesorului Ioan Ursu reflectată în ziarul „La Roumanie” în timpul misiunii universitare din Franța (1918–1919) ☞ *Professor Ioan Ursu's Activity as Written in the 'La Roumanie' Newspaper during his Academic Mission in France (1918–1919). A Case Study* 435

SERGIU SOICA

Episcopul Iuliu Hossu de la Unirea de la Alba Iulia în închisorile regimului comunist din România ☪☪
The destiny of Bishop Iuliu Hossu: From the Great Union in Alba Iulia to the Romanian Communist Penitentiaries 439

OVIDIU EMIL IUDEAN

The Banat Political Elite During the 1926 General Elections..... 451

MARIAN-ALIN DUDOI

The Accommodation of the British Mission in Romania (1944) 459

VASILE RĂMNEANȚU

Din culisele unei întâlniri la nivel înalt de la Timișoara. Vizita lui Iosip Broz Tito din februarie 1969 ☪☪
Aspects from the Backstage of a High Level Meeting at Timișoara. The Visit of Iosip Broz Tito from February 1969 465

JOSÉ DÍAZ-DIEGO

El advenimiento democrático en la Rumanía de 1990 y el principio del fin de su agricultura colectiva ☪☪
The Democratic Advent of 1990's Romania and the Beginning of the End of its Collective Agriculture 477

RĂZBOAIELE BALCANICE CA SPECTACOL MEDIATIC: RELATAREA JURNALISTICĂ

Andreea-Mihaela Creangă*

Cuvinte cheie: război, presă, Balcani, acoperire mediatică
Keywords: Balkan wars, press, coverage, public.

Balkan Wars as a Media Spectacle: the Journalistic Story (Abstract)

The two Balkan wars were the events of a colossal proportions in the history of Southeast Europe. Romanian people welcomed with great concern and passion the bloody events from Balkan. The major interpretive contrary separates the epic story of Balkan War from the narrative Bulgarian campaign in the Romanian press. They are not two equal speeches, not quantitatively nor qualitatively. The first Balkan War is one of a lucid analysis. The second Balkan War brings into focus the enthusiasm instead of reflection. The press turns overnight in a instrument of energy coagulation from the public.

Datorită rolului formativ, de influențare și manipulare a opiniei publice, presa reprezintă o putere în orice societate modernă sau comunitate culturală. Anul 1829, când apar „Curierul românesc” și „Albina românească”, reprezintă o dată de referință pentru publicistica românească, în ciuda unor afirmații recente, care încearcă să fixeze începuturile presei cu mai multe decenii înainte. În perioada anilor 1900–1916, scena presei din țara noastră a cunoscut variate apariții (reviste, almanahuri, suplimente, calendare, cotidiene, publicații diverse săptămânale și lunare) în domenii dintre cele mai variate precum învățământul, politica, armata, biologia, muzica, religia și teologia, justiția și dreptul, comerțul și industria, medicina, economia și finanțele, literatura și numismatica, sportul, diversele meserii, viticultura, moda, vânătoarea sau apicultura. Toate cotidienele și-au mărit formatul, iar cele mai importante dintre ele și numărul de pagini de la patru, la șase, opt, și chiar mai mult. Dacă în 1884, când tirajul mediu al cotidieneilor politice oscila în jurul a 3.000 de exemplare, „Universul” bătea recordul cu 5.000 de exemplare per număr, în 1898 se tipărea în 50.000 de exemplare. Și în Transilvania, la început de secol XX, presa românească a cunoscut o perioadă de mare

efervescentă culturală: „Timpul de trei decenii, de la înființarea 'Tribunei' din Sibiu până la izbucnirea războiului mondial, poate fi considerat cu drept cuvânt, ca epocă de maximă înflorire a ziaristicii românești ardeleni”¹. Războaiele balcanice sunt urmărite cu interes. În paginile revistei „Cosânzeana” apăreau peste 30 de știri despre pregătirea și desfășurarea ostilităților. Datorită relatărilor unor corespondenți ai redacției, reușim să ne facem o idee destul de clară asupra evenimentelor. Vicisitudinile războiului, suferințele îndurate de soldați, atrocitățile comise de ambele tabere beligerante, descrierea situațiilor de pe câmpul de luptă, compătimirea refugiaților, relatările despre tratamentele inumane la care erau supuși prizonierii, evocările sau amintirile participanților pledează, în mare măsură, în articolele apărute în revistă în timpul războaielor balcanice, pentru grabnica încheiere a păcii. Și totuși pacea s-a încheiat cu greu. La trei numere distanță, după ce revista anunța că s-a încheiat pacea, în urma primului război balcanic, la 30 mai 1913, apărea un alt articol în care se spunea că România este gata de război. Un caz și mai interesant, care pledează în favoarea păcii, îl reprezintă numărul din 10 august 1913, când sunt publicate nu mai puțin de

* Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Istorie, Iași, România. E-mail: ada_andreea1210@yahoo.com.

¹ Ioan Lupăș, *Contribuții la istoria ziaristicii românești ardeleni*, Sibiu, (1926), 25.

trei articole referitoare la această temă: un protest violent împotriva atrocităților comise de război (articolul *Trei mii de picioare de lemn*); o relatare despre povestea unui soldat întors de pe câmpul de luptă, care dezvăluie mizeria și viața inumană dusă de români pe frontul bulgar (articolul *Prin văgăunile Herțegovinei*); o comparație între tratamentul uman al prizonierilor bulgari în România și tratamentul dur și crud la care erau supuși românii și străinii în Bulgaria (articolul *Prizonieri bulgari în România*)². Întreaga presă românească se adresează totuși unui public limitat. O opinie publică preponderant urbană, într-o țară unde, cu toate progresele în dezvoltarea învățământului, la începutul secolului al XX-lea, peste 40% din populația adultă rămâne analfabetă³.

Criza balcanică a re izbucnit violent în 1912. România, neutră în 1912, este deja beligerantă în 1913. Acțiunile diplomatice monopolizează caracterizările de presă în cazul războiului balcanicilor împotriva Imperiului otoman. Imaginile frontului răzbat în presă dar ele înfățișează obsesiv atrocitățile și limitele civilizației beligeranților. Opiniile prezentate în presă simpatizau cu cauza Turciei mai mult decât cu aspirațiile balcanicilor. În martie 1913, „Adevărul” scrie despre căderea Adrianopleului. Reiese că turcilor nu ar trebui să le fie rușine, fiindcă orașul lor sfânt nu s-a predat, ci a fost luat cu asalt după o luptă disperată. O rezistență eroică ce părea capabilă să mai atenueze din impresia deplorabilă a înfrângerilor suferite de turci, care aproape îi alungaseră din Europa⁴. O altă temă de interes este desigur împărțirea prăzii de război. În aprilie 1913, ziarul „Mișcarea” publică un articol din care reiese îngrijorarea față de cuceririle națiunilor ce au pus bazele Alianței Balcanice: „*Momentul cel mai critic în evoluția evenimentelor de la sud de Dunăre va fi momentul în care aliații vor trebui să-și împartă prada de război. [...] Sub ruinele din Turcia europeană, a rămas un nou vulcan care va zgudui întotdeauna pacea în Europa. O astfel de situație nu poate fi vindecată cu jumătăți de măsură și intervenții platonice. Europa are obligația morală de a face o desfasurare supremă de forță pentru a pune capăt, o oră mai devreme, luptelor care chinuie lumea balcanică*”⁵.

De la început, însă, răzbate puternic teama față de o eventuală izbândă a Bulgariei ce ar modifica substanțial echilibrul puterii. „Flacăra” din 27

noiembrie 1912 scrie despre „văicăreala” din presă, din cluburi, comitete ale partidelor, cenacluri literare sau cafenele. Pretutindeni, chiar și pe uliți, se discută despre primejdia Bulgariei tari, care se va întoarce împotriva unei României slăbite. Și atunci va fi... vai de noi”⁶. Deși conștientă că trebuia să-și dea examenul de maturitate într-o criză balcanică prelungită într-un conflict sângeros, România, „strălucește” prin absența ei, ca o țară care nici nu ar avea conaționali sau alte interese de apărut în regiune. Ea se comportă pasiv ca și cum ar fi bolnavă de abulie⁷. La nivelul relatărilor de presă, România anului 1913 se zbătea într-un conflict interior, care a răbufnit violent în opinia publică (dezbateri publice, teoretizări savante, etc.). Tot mai nesigură pe ea, România începuse să semene cu o „imensă cafenea, saturată de obrăznicia chelnerilor”⁸. Se simțea o „decădere”, o „stare bolnăvicioasă” a vieții publice românești. Frământările cotidiene înteteau febra ce cuprinsese tabăra intervenționiștilor, care vedeau cu disperare cum țara va pierde din nou trenul⁹. Românii se simt batjocoriți de bulgari pentru atitudinea lor nechibzuită și lașă. Se cere intervenția neîntârziată în război. Cel mai virulent, liberalii, aflați în opoziție. „Viitorul” anunță în iunie 1913 că România nu mai poate rămâne în așteptarea noilor evenimente, nepăsătoare cum a fost în tot timpul evenimentelor conflictului turco-balcanic¹⁰. Se construiesc scenarii despre posibile amenințări ale bulgarilor vizând chestiunea dobrogeană: „Cine știe dacă într-o zi vecinii noștri de peste Dunăre nu ne vor căuta și nouă cârcioab, și dacă nu se vor încerca să inventeze o chestie dobrogeană după cum au știut să creeze o ‘chestie macedoneană’”¹¹. Alexandru Ciurcu de la „Adevărul” scrie, de altfel, tranșant: „O Bulgarie mare, megalomană, țațoșe și năvălitoare ar fi o primejdie și pentru noi și pentru statele balcanice și că trebuie să tăiem din unghioară, s’o rotunjim din toate părțile spre a o reduce la o dimensiune rezonabilă care să cumițească pe bulgari și să-i facă să redobândească noțiunea realității și a proporțiilor”¹². Un alt articol, din ziarul românesc „Mișcarea”, explica propagandistic motivele și obiectivele invaziei românești din Bulgaria:

„Am rămâne pentru totdeauna sub amenințarea tunurilor din Bulgaria, și, cu războiul în fiecare an pe pragurile noastre, înflorirea națiunii noastre s-ar

⁶ *Flacăra*, 27.X.1912.

⁷ *Adevărul*, 1 iunie 1913.

⁸ P. Locusteanu, *Flacăra*, 27 octombrie 1913.

⁹ C. N. Fundețianu, *Viitorul*, 3 iunie 1913.

¹⁰ *Viitorul*, 20 iunie 1913.

¹¹ Gabriel Urzică, *Viitorul*, 21 iunie 1913.

¹² *Adevărul*, 9 iunie 1913.

² *Cosânzeana*, din 30 mai 1913.

³ Vasile Păsăilă, *Presa în istoria modernă a românilor*, București, (2004), 100.

⁴ *Adevărul*, XXVI, nr. 8443, 15/28 martie 1913, 1.

⁵ Ziarul *Mișcarea*, București, 20 martie / 2 aprilie 1913.

fi oprit; acum însă, bulgarii ar putea simți, de la început greutatea armelor noastre de fier, sub presiunea jugului nostru, ei ar putea renunța pentru totdeauna la aspirațiile lor îndrăznețe și nedrepte [...]. Rolul de astăzi al României este acela al unui chirurg calificat și îndrăzneț care trebuie să taie fără milă în carne, în scopul de a înlătura din rădăcini tot răul care amenință viața întregului organism. Operațiunile noastre militare de pe cealaltă parte a Dunării trebuie să fie intervenții chirurgicale obișnuite azi, și nu doar paliative, care să oprească febra de moment, lăsându-ne cu amenințarea că va reveni mâine mult mai puternică”¹³.

Toate indiciile conduc însă spre mobilizare. Faptul se petrece la 20 iunie 1913, într-un entuziasm de nedescris. Venise „Ziua cea mare” cum titrează „Viitorul” „(...) în baia de soare și lumină (...), mii și mii de oameni, manifestau pentru războiu, și nu era zău nimeni în piept cu inima rece. Tinerii uitau căși pot scurta o viață care de-abia au început-o, părinții plângeau nu de durerea că-și trimit copiii la războiu – lașitatea nu e o notă a sufletului românesc – dar plângeau de bucuria că au ajuns să vadă pe copiii lor vrednici de-a sluiji pământul în care pe curând ei vor intra”¹⁴. „Universul”, ziarul cu cel mai impresionant tiraj al vremii, consemna în ajunul mobilizării că țara vrea cu orice preț războiul: „Din toate colțurile țării noastre, vuieste doar un sunet care vine din toate inimile, strigând într-o singură voce: Vrem război! Nu există nici o putere în România care ar putea opri războiul: oricine se va ridica împotriva curentului va fi zdrobit de valurile sale. [...]”¹⁵. Printre cei prezenți, într-o notă aparte de culoare, scrie și Constantin Bacalbașa: „Mulțimea a fost imensă. Multe pancarte au avut inscripții legate de război și strigățul „Mobilizarea!” a ieșit din gura a mii de oameni. [...] Decretul de mobilizare ridică o furtună de entuziasm. Rezerviștii se grăbesc la București din centrele cele mai îndepărtate, trenurile sunt aglomerate, oamenii stau pe partea de sus a vagoanelor cântând și sunt încă plini de viață. Cât de departe suntem de marele război!”¹⁶. Puțin mai târziu, o nouă relatare, din memoriile unui mobilizat, nimeni altul decât Constantin Gane: „Un număr nesfârșit de români care au plecat să lupte undeva, oriunde [...]. M-am uitat cu atenție la cei care au pășit pe ultima placă a podului, pe teritoriul Bulgariei. Unii dintre ei au început să cânte

și să strige, și-au aruncat caschetele în aer, alții se uitau înainte cu tristețe în ochi. Totuși majoritatea dintre ei, și se poate spune acest lucru fără a fi greșit, cred că opt din zece, au făcut repede semnul crucii ca și cum Dumnezeu nostru nu ar fi fost același Dumnezeu și al celor bulgari și, ca și cum El ar fi în măsură să ia o decizie și să supravegheze viața a celor care au plecat la război. [...]”¹⁷.

Majoritatea autorilor români au găsit argumente pertinente în favoarea anexării Dobrogei meridionale: trecutul istoric al provinciei, necesitatea unui spațiu de refugiu pentru aromânii din Balcani, preferința populației musulmane, majoritară în zonă, pentru stăpânirea românească. Aceste trei argumente, des invocate de propaganda română interbelică, nu fuseseră clamate la momentul 1913. Atunci fusese atinsă, de o manieră destul de vagă, doar problema aromânilor¹⁸.

Marșul armatei este unul triumfal. Presa îl redă amănunțit. În câteva zile armata română intrase pe o adâncime de 25 de km și pe o lărgime de 150 km (30 iunie), ceea ce, desigur, ar fi pus în uimire pe toți cunoscătorii într-ale milităriei¹⁹. Cu prilejul intrării trupelor românești pe teritoriul bulgar, însoțite de reporteri și scriitori înrolați voluntar, apar primele reportaje de front. Se conturează imaginea unei țări în derivă, a unui popor necivilizat. Populația trăiește în Bulgaria sub un regim de teroare. Bărbații valizi sunt concentrați, invalizii păzesc orașele dar nu pot garanta siguranța publică. Furturile și crimele se petrec la ordinea zilei, teama îi împiedică pe oameni să iasă noaptea pe străzi. Poșta nu mai vine, ziarele nu mai apar²⁰. Curând apar informații și despre urmele confruntărilor. Dar ale confruntărilor dintre foștii aliați. Trimisul special al ziarului „Adeverul”, a trăit între liniile fronturilor adevărate „zile de groază”. Iată câteva secvențe memorabile:

„Intrând în Doiran am fost izbiți de duhoarea pestilențială a cadavrelor intrate în putrefacție. De aici ne-am dus cu o barcă în satele Surlovo și Pataros. Amândouă erau pline de cadavre femeilor, copiilor și moșnegilor cari se zbăteau încă în spasmele morții. (...) Pe străzile localității Kukusch era un spectacol fioros: la mici distanțe zăceau cadavre de copii cu ochii scoși, bătrâni cu limba tăiată și femei cu gâtul rupt. (...) In satul Datli unde rămăsese un singur bulgar, dar și pe acesta

¹³ *Mișcarea*, V, nr. 152, 8 / 21 iulie 1913, 1.

¹⁴ *Viitorul*, 23 iunie 1913.

¹⁵ *Universul*, XXXI, nr. 176, din 29 iunie / 12 iulie 1913, 1.

¹⁶ Constantin Bacalbașa, *Ziaristica română din zilele noastre*, București, (1922), 116.

¹⁷ Constantin Gane, *Amintirile unui fost holerici*, Editia a 2-a, București (1915), 27–28.

¹⁸ Gheorghe Zbucă, *România și războaiele balcanice (1912–1913). Pagini de istorie sud-est europeană*, București, (1999).

¹⁹ *Adeverul*, 6 iulie 1913.

²⁰ *Ibidem*, 9 iulie 1913.

îl legaseră grecii de un pom și pusese rădăcina în foc sub el. (...) Cea mai zguduitoare impresie ne-a făcut-o o femeie pe care am întâlnit-o într-un sat ascuns în munți, și strângând la sân capul despățit de trup al copilașului ei striga: Rusia, tu ne-ai nenorocit! Dumnezeu să te pedepsească!”²¹.

La câteva zile de la trecerea Dunării, atenția opiniei publice românești, se va detașa treptat către o altă problemă, ascunsă de oficialități, și care a apărut pe neașteptate, la început periferic în ziarele timpului: episodul holeric. Deși cu precauție, totuși unele ziare încep să scrie că marșul armatei noastre nu a fost un triumf deplin, ci a fost umbrat de mii de victime datorate nu războiului, ci holerei. „Pentru ce misterul acesta?” – se întreba ziarul „Adeverul”.

Dar „tăcerea” a continuat și în același sens și epidemia de holeră – cu toate asigurările doctorului Mina Minovici. În timp ce armata română era decimată de holeră pe câmpiile Bulgariei, protipendada serba victoria la București. O victorie – e drept – neobținută încă oficial. O mărturisire târzie, din noiembrie 1913, reflectă această discrepanță absurdă: „(...) Viața e făcută din contraste: aici bal; peste Dunăre, foame și holeră. Fețele rase proaspăt și pudrate, frezuri lucii de pomadă, monocluri, pantaloni albi cu dungă, flori la butonieră. (...) Toți domnii aceștia care strălucesc de sănătate, ar fi putut duce fiecare, câte cinci răniți în spate. (...) Mă gândesc la cei 500 000 de soldați care mănâncă pâine mucegărită (când o au și pe aceea); mă gândesc la cei care mor cu măruntaiele sfâșiate de ghearele de foc ale holerei; mor urlând și mușcând pământul, ca să-i sfășie apoi câinii prin porumburi. Și îmi vine atunci să-i aud”. Se știe că holera a făcut victime importante. La Orhanie, în fiecare zi erau duși la groapa comună un număr de 30 sau 40 de decedați. Imaginea spitalului din această localitate bulgară a rămas una sumbră în memoria martorilor oculari. În timp ce din unele odăi se auzeau gemetele celor prinși de durerile molimei, alături „dănțuiau” cei vindecați, iar în alt pavilion de abia mai răsuflau muribunzii, cei care imediat ce închideau ochii erau transportați către groapa cu var, acolo unde o movilă de pământ, cu o cruce deasupra, amintea de faptul că odihneau întru cele veșnice soldații români. Dar ca și cum aceste mărturii nu erau suficiente pentru a ilustra o anumită dimensiune tragică, amploarea epidemiei a fost reflectată și în rapoartele întocmite de autoritatea bulgară. În toamna lui 1913, directorul Serviciului Sanitar din Bulgaria, doctorul Russeff, publica la Sofia o serie de detalii interesante cu privire la epidemia de holeră. Armata română era

responsabilă de extinderea epidemiei, datorită condițiilor neigienice și murdăriei în care trăiau soldații și ofițerii: „E stabilit că soldatul român e foarte murdar și se hrănește fără să facă alegerea mâncărilor: mămăliga nefiertă, fructe și verdețuri crude, bea apă chiar murdară și altele”. Ziarul „Bălgaria”, în numărul din 17 decembrie 1913, semnală și el că holera, ce se abătuse asupra țării, se datora „năvălitorilor” români. Armata română suportase cele mai grele pierderi (numai la Orhanie au rămas peste 100 de morminte ale soldaților români), iar cauza rămânea aceeași: reaua igienă a soldaților. Românilor nu le plăcea să trăiască într-un loc deschis și obișnuiau să transforme într-un veritabil grajd orice spațiu pe care îl populau. Concluzia era simplă și denigratoare: armata română nu ar fi făcut mai nimic pentru a împiedica extinderea holerei către populația civilă. Dimpotrivă, românii s-ar fi străduit să extindă flagelul cât mai mult, prin contaminarea directă sau indirectă²².

Pe lângă holeră, armata era prost echipată și lipsită de mijloace de subzistență. Foametea fiind o prezență greu de înlăturat. Printre reportajele de pe front, nu foarte numeroase care subliniază acest aspect, le semnalăm pe acelea publicate de scriitorii N. N. Beldiceanu și N. Davidescu, în ziarul „Flacăra”. Povestea primului: „Nicopole, 7 iulie 1913. În drumul acesta am auzit atâtea vorbind românește că ni se părea că sântem în țara românească. (...) Mă culc flămând și însetat. N'am nici manta, nici foaie de cort, să mă învelesc. Pun capul pe sacul cu pesmeți și mă învelesc cu snopi de orz. (...) Plevna, 10 iulie 1913. (...) La jumătatea drumului ne-au ieșit din niște arături vreo 30 de dezertori turci. Erau turcii care căzuseră în mâinile bulgarilor la Kirkilise, și bulgarii îi vârăseră acum în rândurile lor și-i trimisese împotriva sârbilor. La toți le scânteiau ochii de bucurie și se uitau cu adevărată dragoste la noi. Câțiva aveau trăsături fine; erau îmbrăcați bine și păreau băieți luminați. Soldații noștri și-au împărțit pâinea cu ei (...) și turcii le dădeau, în schimb, tutun. (...) Intrarăm într-o cârciumă plină stup de soldați (...), toate mâncărurile erau ardeiate foc. Ca să putem mânca repede, la fiecare fel, dădeam năvală prin învâlmășeala grozavă, în bucătăria plină de nori de muște, și ne luam mâncarea. Vinul era bun și ieftin. Un vin roșu, care mirosea a trandafir. Glasurile creșteau să spargă geamurile murdare, prin care de abia intra lumina soarelui e piept toate ipochimenele acestea pudrate și să le răcnesc în față toată ticăloșia”²³.

²² Claudiu -Lucian Topor, *Germania, România și războaiele balcanice (1912-1913)*, Iași, (2008), 210-212.

²³ *Flacăra*, anul 2, nr. 45, 2 noiembrie 1913.

²¹ *Ibidem*, 17 iulie 1913.

Parcurgând aceste fragmente din reportaje de front, e drept relatări *post-factum*, sesizăm discrepanța cu unele texte anterioare, care îi acuzau pe bulgari de barbarie și mizerie desăvârșită când, în fond, degringolada, mizeria, lipsurile și epidemia, care făceau ravagii în rândurile trupelor române, erau trecute sub tăcere sau mult micșorate ca amploare.

Presa din România prezintă campania armatei din Bulgaria sub mandatul civilizației europene. Spre deosebire de bulgari, socotiți „barbarii Balcanilor”, românii împlinesc un act de dreptate, o operă de omenie și civilizație. Conform unor autori români, precum I. N. Roman, C. Kirițescu, C. Brătescu, primitivismul bulgar se asociază cu violența, setea de răzbunare, invidia, secretomania, dar și cu răbdarea, perseverența în așteptarea momentului prielnic pentru atac sau agresiune²⁴. Spiritul disciplinat, taciturn și hărnicia bulgarilor sunt, în general, recunoscute de autorii români. Afirmatia „Bulgarii sunt leneși din fire” făcută de Th. Holban, în anul 1939, într-un document de uz intern, rămâne rarismă²⁵. În diverse articole de presă, note, însemnări sau scrieri propagandistice și-au găsit cu ușurință locul caracterizări umilitoare pentru orgoliul național al unor popoare, pe care, în acele cumplite vremuri, nu doar Dunărea le despărțea. Bulgarii erau numiți „urmașii lui Asparuch”, un popor cu instincte bestiale, care își satisfăcea sentimentele josnice de răzbunare prin jafuri, incendii, violuri și măceluri aspra unor ființe slabe și fără apărare. Europa civilizată și-ar fi întors înșelată și scârbită fața de la acest popor, pe care, nu cu mult timp în urmă, îl socotea cel mai energic reprezentant al civilizației în Orient. Din toată Peninsula Balcanică, bulgarii erau considerați poporul cel mai crud, cel mai sălbatic. Se credea că, încăpățânați și îndărătnici, ei i-au atacat pe sârbi și greci, gonindu-i de pe pământurile lor. Motivația mobilizării la români era una simplă: pe lângă necesitatea de a asigura liniștea la frontieră, „chemarea” armatei răspundea și unor imperative europene. Dimitrie Dimiu, un rezervist al campaniei din 1913, își amintea, în cuvinte expresive, despre finalitatea imediată a războiului: „să punem stăvilă sălbăticiilor de la miazăzi, să ne croim hat neted către bulgari și să scriem în istoria popoarelor o pagină de jertfe și izbândă”²⁶.

²⁴ I. N. Roman, Proiecte, gesturi, cuvinte bulgărești. *Analele Dobrogei* (A. D.), anul I, nr. 1, (1920), Cernăuți, 126; Gh. A. Dabija, *Amintiri din Bulgaria*, București, (1936), 364; Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României*, Ediția a II-a, București, (1989), vol. I, 85.

²⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), fond *Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar 137/1939, f. 26.

²⁶ Popor Claudiu-Lucian, *op. cit.*, 201.

Episodul păcii de la București marchează epilogul acestei campanii de presă. Victoria armatei trebuie întreținută de o prestație pe măsură a diplomației. De aici șirul neîntrerupt de articole ce fac elogiu pacificatorilor din Balcani. România victorioasă nu trebuie atinsă de imaginea vecinului hrăpăreț ce profită de cearta aliaților balcanici, ca să obțină o palmă de pământ istoric. De la țara războinică se trece la țara pacificatoare! La un secol distanță (aluzie la tratativele ruso-otomane din 1812), capitala București, devine cetatea păcii și concordiei²⁷. „Fiți bineveniți făuritori ai păcii” își intitulează articolul din „Dimineața” M. Sărățeanu. Ceea ce urmează este o pagină de jurnalism înflăcărat. Sunt luni de zile de când, porniți contra Turciei, aliații balcanici au început războiul, poate „cel mai sângeros” din câte războaie cunoscuse omenirea. „Coasa morții” secerase tot ce a găsit în cale, când se părea că sună în sfârșit și ceasul păcii. După ce o lume întreagă crezuse că s-a pus capăt războiului, un alt război a izbucnit între foștii aliați. Din nou s-a început vărsarea de sânge, noi victime au căzut, alte regiuni au fost pustiite. Dar speranța nu a murit. „Ca o rază de lumină” pe pământul vecinilor a pătruns armata română. Săbiile ei nu au răspândit moartea, tunurile nu au adus ruina și pustiul. Au impus pacea, mult așteptată. Pe pământul „ospitalier” al țării calcă acum delegații neamurilor ce s-au războit. Sunt bineveniți și sosesc cu gând curat să curme „o oră mai curând” orgia sângeroasă stârnită la sudul Dunării albastre²⁸.

Principala consecință a reflectărilor patetice despre războiul balcanic în presa românească o reprezintă crearea și mai ales alimentarea unui curent bulgarofob în societatea românească. Un curent ce a generat peste Dunăre reacții virulente ce au alimentat o mereu nepotolită sete de revanșă a bulgarilor. S-a acreditat tot mai mult ideea că războiul din vara anului 1913 a fost pierdut datorită implicării României și Turciei. Cele două state vecine „contribuieră” decisiv la dezastrul Bulgariei, iar riposta trebuia să fie pe măsură. În cele cincisprezece zile cât a durat „Golgota bucureșteană” și în perioada imediat următoare, la Sofia criticile și disputele erau în plină desfășurare. Guvernul bulgar, format în plină criză politică în vara lui 1913, după demisia lui Stoian Danev, era compus dintr-o coaliție fragilă, ce îi cuprindea pe radoslaviști, stambuloviști și fracțiunea liberală

²⁷ *Conservatorul*, anul XIII (1913), nr. 154, miercuri 17 iulie. „Bucureștii oraș de pace și concordie”.

²⁸ *Dimineața*, București, anul X (1913), nr. 3364, marți 16 iulie. „Fiți bineveniți, făuritori ai păcii!”.

a lui Toncev. Alegerile din luna noiembrie 1913 au relevat deziluzia provocată națiunii de recente războaie. Rezultatul lor îi sancționa atât pe liberalii progresiști (Danev), radical-democrați sau naționaliști, cât și gruparea premierului Radoslavov. Electoratul a acordat câștig de cauză agrarienilor, fracțiunilor socialiste și democraților. Pentru ca guvernul să poată beneficia de sprijin parlamentar, în condițiile în care suveranul îi acordase în continuare credit lui Radoslavov, erau necesare voturile agrarienilor din parlament. Ei condiționau însă sprijinul politic de necesitatea demiterii lui Ghenadiev, a ministrului de externe care, nu cu mult timp în urmă, organiza activitatea bandelor de comitații din Macedonia²⁹.

„Bulgarii au privit cu durere teritoriul lor, fiind trecut acum în România, dar mulți tătari și turci au salutat acest eveniment. Pe cât de urâtă și ostilă a fost privirea în ochii bulgarilor, pe atât de prietenoasă a fost privirea din ochii musulmanilor și turcilor”³⁰.

Mulțumiri

Această lucrare a fost publicată cu sprijinul financiar al proiectului „Sistem integrat de îmbunătățire a calității cercetării doctorale și postdoctorale din România și de promovare a rolului științei în societate”, POSDRU/159/1.5/S/133652, finanțat prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

²⁹ Claudiu-Lucian Topor, *op. cit.*, p. 246.

³⁰ *Universul*, XXXI, nr. 213, 5/18 august 1913, 1.